

ALLES OP ZIJN TIJD: ZWIJGEN EN SPREKEN

18 september 2016

Voorgangers Henk Kroon (overweging) en Hans Opschoor

INLEIDING

Genodigd als voorganger voor deze viering met als thema “zwijgen en spreken” en gevraagd om een voorzet uit de Bijbelse geschriften, koos ik voor het boek Job. U weet wel: die “man op de mestvaalt, in stof en as”. Bekend van de vaak geciteerde woorden: “*De Heer heeft gegeven, de Heer heeft genomen, de Naam des Heren zij geprezen*”.

Weinigen zullen deze vertelling over wat theodicee heet helemaal gelezen hebben. Hoe over God als “goed” te spreken *Als 't kwaad goede mensen treft?* (Harold S Kushner 1981)

Hoe als gelovige dan stand te houden of omgekeerd: God om die reden af te wijzen?

JOB is een spreekwoordelijk boek, waarin veel spreken tot zwijgen wordt gebracht.

Toch, met ons eerste lied *om stilte* roepend, bidden wij:

Eeuwige, wees dan hier met ons:

(naar psalm 33 bid ik:) ...

...ik wil bezingen uw droom

Gij zijt een minnaar van mensen.

Gij blijft de hemelen spreken

dat zij er morgen weer zijn.

Gij houdt de golven binnen uw sluizen

sluit de oervloed op in uw kelder.

Gij verlangt het geluk van alle aardebewoners.

En altijd komt uw woord

en komt het goed – Gij wijkt niet

af van uw hart.

Gij aandachtige, ons aangezicht zoekend

die groter zijt dan ons hart –

Gij kent mijn hart, Gij doorgrondt mij....

Huub Oosterhuis, psalm 33 (uit 150 Psalmen vrij pag.59)

Wees dan hier met ons:

Hore mijn oor het ongehoorde

dat ik bedacht ben op wat ik zie...

Lezing uit Job 1, 2 en 32

In het land Us woonde een man die Job heette (Job1,1)...

Het verhaal vertelt over Gods weddenschap met Satan, waarmee hij Satan de vrijheid gaf Job tot op het bot te beproeven met lijden en ziekte, en zijn familie met dood en verderf....

En dan volgen dertig pagina's klachten van Job en antwoorden van de drie vrienden!

Allemaal pogingen om aan Job duidelijk te maken dat op een of andere manier hij het toch verdiend moet hebben...

(Wij kennen de algemene klacht of vraag van mensen, als kwaad hen overkomt!).

Maar Job houdt stand:

In een uitvoerig betoog weigert hij te erkennen dat hij schuldig is!

Hierop wisten de drie mannen Job niet meer te antwoorden, omdat hij zichzelf als onschuldige bleef beschouwen (Job 32,1).

Maar een vierde man, Elihu, *ontstak in woede tegen Job, omdat deze in zijn recht meende te staan tegenover God, en tegen diens drie vrienden omdat ze niks tegen Job wisten aan te voeren en hem toch schuldig verklaarden...* (Job 32,4-5)

Hij nam het woord:

Ik ben nog jong en jullie zijn oud, daarom hield ik mij stil.

In jullie bijzijn durfde ik mijn mening niet te geven:

Ik zei bij mijzelf: Laat de ouderdom spreken,

laat de jaren hun wijsheid verkondigen...

Maar het is de geest van God in de mens,

de adem van de Ontzagwekkende die inzicht brengt.

Niet de ouderdom maakt wijs

de jaren leiden niet vanzelf tot een juist oordeel.

...

Ik heb gewacht tot jullie waren uitgesproken;

ik heb jullie redematies aangehoord,

tot het jullie aan woorden ging ontbreken,

ik heb aandachtig geluisterd

en zag dat niemand Job terecht kon wijzen;

niemand kon weerleggen wat hij beweerde.

Maar zeg niet: "Wij hebben de wijsheid in hem gevonden;

alleen God kan hem weerspreken, niet een mens...

....

Nu is het mijn beurt om te spreken,

ik wil ook mijn mening geven.

Ik ben boordevol woorden,

mijn hart popelt van ongeduld... (Job 32,6-9.11-13.17-18)

Een Boeddhistische kijk op spreken en zwijgen

Uit: 'Hoe te spreken, hoe te zwijgen?' (Tineke Nugteren, Tilburg School of Humanities)

In de oudste boeddhistische teksten, de Pali canon, vond de Boeddha het zo'n 2500 jaar geleden nodig mensen te laten horen hoe ze hun leven en denken meer richting konden geven. Deze richtlijnen zijn de geschiedenis ingegaan als het edele achtvoudige pad. Een van die acht is: 'juist spreken'. De Boeddha zet dit uiteen in vier aspecten. Het komt neer op: niet liegen, niet roddelen, niet schelden, niet babbelen. Maar Boeddha zou Boeddha niet zijn als hij die negatieve uitspraken niet gelijk zou omzetten in positieve tegengelen: kies het juiste ogenblik om iets te zeggen, en als u spreekt, zeg dan wat waar is, zeg het met respect en goede bedoelingen, en doe dat in wederzijds belang. [... En: beoefen anders:] "nobil zwijgen."

[D]e Boeddha zei: juist spreken is spreken op het juiste ogenblik. Nobel zwijgen is: zwijgen, denken en niet-denken, alles op z'n tijd. ... Er is een tijd van spreken en een tijd van zwijgen. Er is een tijd van verbaal zwijgen (*silence*) maar ook een tijd van mentaal zwijgen (*stillness*), een mentale pauze, een commentaarloze meningloze openheid.

Zwijgen valt niet mee. Als zwijgen al zo moeilijk is, hoe zouden mensen dan kunnen mediteren? Want in meditatie moet je niet alleen je mond houden, maar moeten ook je ... gedachten geleidelijk oplossen. Heerlijk, eindelijk rust in je hoofd, gewoon maar zitten, zalig. ervaar het kalme geluk van een geest die tot éénpuntigheid gekomen is. Als de geest weer tot zichzelf gekomen is en niet meer construeert, oordeelt, hecht of identificeert, pas dan wordt de geest open en ontvankelijk.

Zwijgen, en vooral meditatief stilzitten, is tijdelijk terugkeren naar de openheid van de geest. Daar is niets engs of modieus of buitenissigs aan.

En uit een interview met de monnik Thich Nath Hanh, die de vraag voorgelegd kreeg wat hij zou zeggen als hij de kans kreeg tot Osama Bin Laden te spreken:

Om te beginnen zou ik luisteren. Ik zou proberen te begrijpen waarom hij zo wreed had gehandeld. Ik zou proberen al het lijden te verstaan dat hem tot geweld gebracht had.

Dat zou niet gemakkelijk zijn dus ik zou kalm en helder moeten blijven.... Luisteren zonder te reageren, zonder te oordelen en te beschuldigen. Daarna zou ik ik willen pauseren om wat er gezegd was in mijn bewustzijn te laten binnenkomen. Het eerste wat we moeten doen is de vlammen van de woede en de haat te bedwingen die zo in ons tekeer gaan.

Alleen dan krijgen we voldoende inzicht om zo te reageren dat heelmaking en verzoening mogelijk worden voor iedereen.

Als ik dan kalm en helder was, zou ik spreken. En dan zou ik punt voor punt ingaan op wat er gezegd was.

Overweging n.a.v. JOB 32.

Ik zal mijn mond niet houden, moet Job uit onze vertelling gedacht hebben: Het is niet waar, wat mij verweten wordt.

Ruim tien jaar geleden schreef Jack Miles zijn boek: *God, een biografie*, een literair spel met de Bijbelse literatuur, waarbinnen zoveel diverse godsbeelden figureren.

Hij beschrijft hoe *het personage God* "zich in de Bijbel langzaam ontvouwt, ontplooit, hoe God in de omgang met mensen in het algemeen en met zijn uitverkoren volk in het bijzonder, steeds completer, vollediger, humaner, liefdevoller wordt, beschaving leert" (Maarten 't Hart).

Voor dat experiment volgt Miles de Joodse Bijbel, dus de volgorde van de boeken uit *Tora, Profeten en Geschriften* van de Joodse canon.

Bij Miles speelt Job een specifieke rol in verband met ons thema: *zwijgen en spreken*.

Job roept de dubbelzinnige figuur God op zich te verantwoorden:

Ik zal mijn mond niet houden, het is niet waar, wat mij verweten wordt.

Wie de moeite zou nemen het hele boek Job te lezen (bijna 50 pagina's lang) ontdekt in welke bochten men zich moet wringen om God vrij te pleiten, nadat geleerd is God te belijden als algoed: die 't goede beloont en 't kwade straft...

Wat dan *als 't kwaad goede mensen treft*? Blijkbaar hoort óók het kwaad bij God... Geen wonder dat God wordt aangevochten, niet alleen door verlichte, rationele mensen, maar ook in de Bijbel zelf!

Job, eenmaal met ramspoed geslagen, roept God ter verantwoording...

Na zeven dagen en nachten zwijgende troost, gaan de vrienden tóch spreken...

Ter verdediging van God, Job beschuldigend...maar Job houdt vol, Job blijft staande...

God verdedigd én aangevochten... tot ze allemaal stilvallen (terecht – denk je dan – mysterie niet opgelost).

Maar dan begint opeens een vierde man opnieuw (wij hoorden dat voorlezen...)

Hij nam het woord: Ik ben nog jong en jullie zijn oud, daarom hield ik mij stil... Ik zei bij mijzelf: Laat de ouderdom spreken, laat de jaren hun wijsheid verkondigen... Maar... de jaren leiden niet vanzelf tot een juist oordeel...

Daarna volgen nog hoofdstukken met vier betogen: ik ben boordevol woorden...

Zwijgen en spreken...

Totdat in de *Jobs vertelling* God uit de hemel met donderende stem allen tot zwijgen brengt:De vrienden uitfoertert omdat zij verkeerd over God spraken, Job weliswaar prijst maar ook toeroept:

Waar was jij toen ik de hemelen schiep... enz.? Alles bij elkaar een schitterende, poëtische tekst...maar in wezen een máchtswoord uit den hoge: *Wie ben jij helemaal, zie de wonderen om je heen...*

Dan antwoordt Job tot slot:

U weet dat u alles kunt doen, niets kan u tegenhouden. U vraagt "wie is deze onwetende knoeier?"

Nu, ik zei meer dan ik wist, wonderen gaan mij boven de pet...

Ik had slechts van horen zeggen over u vernomen, maar nu ik u gezien heb, huiver ik van droefenis om het sterfelijk lichaam...

Deze vertaling wijkt af van wat traditioneel als Jobs laatste woorden wordt weergegeven: alsof hij spijt heeft en zijn woorden intrekt.

Maar volgens Miles valt Job stil vanwege de contingentie van het menselijk bestaan.

Daarna spreekt God nog één keer tot de vrienden: *dat zij niet goed over hem gesproken hebben, zoals zijn dienaar Job...* maar in de rest van de Joodse Bijbel wordt dan nog wel óver God gesproken of tót God gebeden, maar God zélf wordt niet meer gehoord...

In de confrontatie met Job is ook God tot zwijgen gebracht!

De hele Jobs vertelling brengt uiteindelijk alle spreken tot zwijgen.

Jobs woorden "De HEER heeft gegeven, de HEER heeft genomen, de Naam van de HEER zij geprezen" zijn diens meest geciteerde woorden.

Maar in de Bijbel blijft God in diens dubbelzinnigheid aangevochten, zoals ook wij zo juist Jobs prachtig hebben gezongen: *Ik zal mijn mond niet houden tegen u... maar uiteindelijk kan ik niet anders dan roepen: heb mij lief...*

Tot zover *het sprookje Job over spreken en zwijgen...*

Het is geen wonder als mensen Gods bestaan aanvechten... Wie ziet en hoort hoe óver God of námens Allah wordt gesproken, of wat er in de loop van onze geschiedenis in Naam van God is gedaan, misdaan... zou wensen, dat er meer gezwegen zou worden.

Alle thema's die bij de opzet van jullie thematische serie over *pijn, strijd en zin* en in het bijzonder bij ons thema: zwijgen en spreken werden gesteld blijven staan:

Zoals Job een rechtsgeding wil met zijn God

 Zo blijft onrecht roepen om gerechtigheid, omdat niet gezwegen mag worden.

 We spreken ons uit om te laten horen wie we zijn, waar we voor staan.

 We dienen op te komen voor wie geen stem hebben of tot zwijgen zijn gebracht.

 Maar hoe goed om in zwijgen de stilte bij je zelf te zoeken, om een ander geen schade te berokkenen... (Hoor de boeddhistische kijk op spreken en zwijgen.)

 Hoe laten mensen elkaar, op tijd, tot spreken komen?

 Is er zwijgen genoeg om naar anderen te luisteren?

Wie de huidige ontwikkelingen in samenleving en politiek overziet en ervaart hoe feiten het afleggen tegen emoties, die snakt naar meer zwijgen...

Wat zijn wij dan, hier en nu, in deze viering aan het doen?

Wat te doen met al ons spreken en zingen in onze liturgie?

In ieder geval zoeken we niet naar sluitende, verklarende zekerheden en antwoorden, waarmee mensen elkaar dogmatisch en/of moralistisch om de oren slaan.

Wij vieren liturgie om niet cynisch te worden, monddood en tot totaal zwijgen gebracht.

Wij zingen en bidden met poëzie om vol te houden dat het beter kan met onze wereld.

En dat wij daar zelf ook een rol in spelen met ons eigen spreken... en zwijgen.

Alles op zijn tijd en plaats...

U was voorgespiegeld dat we een stemtest zouden doen...

Het straks te zingen lied *U moet ik spreken, U alleen speelt er op eigen wijze mee!*

Henk Kroon